

Рецензія

на статтю М.П.Савущика, М.Ю.Попкова

„Проріджування і прохідні рубки в соснових лісах Полісся”

У статті висвітлено особливості проведення проріджувань і прохідних рубок у соснових лісах Полісся України. За результатами критичного аналізу вікової структури лісового фонду, лісокористування та лісогосподарської діяльності вказується на недостатній рівень якості рубок догляду в соснових насадженнях регіону. Обґрунтовуються суттєві недоліки планування рубок догляду на основі відносної повноти деревостанів. Тому, враховуючи практику проведення проріджувань і прохідних рубок у європейських країнах, наголошується на необхідності удосконалення технології призначення і планування цих лісогосподарських заходів. На основі досвіду шведських лісівників щодо проведення рубок догляду запропоновано у графічній формі нормативи проріджувань і прохідних рубок для культур сосни I^a – II бонітетів, входами у які є бонітет, вік і сума площ перерізу деревостанів.

Зауваження до тексту статті.

Ідея статті доволі сумнівна. З одного боку, автори намагаються покращити якість проведення рубок догляду, з іншого – максимально підвищити їх дохідність. Мета досягається шляхом удосконалення методичного підходу до планування і проведення самих рубок. Спочатку автори розглядають нормальне насадження як недосяжний еталон, якого не існує у природі. У зв'язку з цим наведено низку знайдених авторами найпродуктивніших деревостанів, які не досягають оптимальних запасу і середнього діаметра. Проте зазначимо, що по-перше, запаси цих модальних і оптимальних деревостанів знаходяться у межах похибки. По-друге, якщо автори не знайшли такі насадження, то це не означає, що їх не існує у природі.

Як аргумент заміни існуючого методичного підходу приводиться суттєве зростання обсягів санітарних рубок, якими начебто штучно замінюються рубки догляду. По-перше, санітарні рубки не мають ніякого відношення до рубок догляду, а якщо і проводяться не в тих обсягах і не там, де треба, то саме з метою комерціалізації лісогосподарської діяльності, тобто на чому саме й наголошують автори. Варто зазначити, що основні обсяги санітарних рубок проводять у чистих одновікових соснових деревостанах, які переважно створені на землях, які раніше або не були під лісом, або знаходилися у тривалому сільськогосподарському користуванні. Тому збільшення площ усихання таких насаджень із віком є закономірним процесом.

Приводом, що спонукав авторів до написання статті, є нехтування або нерозуміння цілей рубок догляду, недосконалістю технології їх планування, вибіру дерев у рубку і відведення ділянок. Проте, у статті всі ці положення абсолютно ігноруються: ані про недосконалість технології планування рубок догляду, ані про вибір дерев у рубку і відведення ділянок не сказано ні слова.

Стаття присвячена комерціалізації проріджувань і прохідних рубок. Наведені у роботі цитати класиків лісової таксації і лісівництва М.М.Орлова, О.Ф.Рудзького та К.К.Буша трактуються авторами одностороннє, акцентуючи увагу лише на необхідності прибутковості рубок догляду. Проте, рубки догляду, насамперед, є засобом вирощування якісного деревостану. Тому основною метою рубок догляду є формування високопродуктивних деревостанів до віку стиглості. Безумовно, зрубана під час проріджувань і прохідних рубок деревина має приносити певний прибуток. Проте, цей прибуток не є визначальною метою рубок догляду.

Посилаючись на К.К.Буша, автори висловлюють побоювання, що при реалізації оптимальних меж продуктивності деревостанів існує ризик вирощування перегущених насаджень. Цитата витягнута з контексту – рубки догляду призначаються саме у перегущених насадженнях для зниження їх повноти і забезпечення сприятливих умов для росту дерев, що залишилися.

Причину проведення неякісних рубок догляду та незадовільного сучасного стану середньовікових штучних соснових насаджень Полісся автори вбачають у «плануванні рубок догляду на основі відносної повноти». Що саме мали на увазі автори під «сучасним станом» насаджень Полісся - не зрозуміло.

Відносна повнота запроваджена таксаторами у минулому сторіччі саме як критерій того, наскільки близько насадження, що вирощується, наближується до оптимальних меж, до яких воно має наблизитися лише у стиглому віці. Відносна повнота є відносним показником, який характеризує ступінь наближення запасу даного насадження до еталону. Тому запас, який необхідно вибрати при рубках догляду, визначається доволі легко. Наприклад, при повноті 1,0 запас 50-річних культур сосни (10С, I^a бонітет) становить 447 м³/га. Запас модального деревостану, що таксується, має повноту 0,9 і запас 400 м³/га. Насадженню до віку стиглості росту ще 30 років, а резервів для подальшого росту вже практично не має. За таких обставин призначається прохідна рубка, при якій можливе зниження повноти до 0,7, тобто маса вибраної деревини складатиме 90 м³/га. До речі, поняття "відносна повнота" використовували у практиці лісового господарства ще задовго до соціалістичного періоду.

Без сумніву, відносна повнота при польових методах таксації визначається переважно окомірно, що потребує практичних навичок. Реласкопічні методи визначення повноти практикуються лише при таксації стиглих і пристиглих насаджень. Визначення повноти реласкопічним методом практично в усіх насадженнях призводить до подорожчання майже удвічі лісовпорядкувальних робіт. До того ж маса деревини, що вибирається при рубках догляду, встановлюється на основі переліку вимічених до рубки дерев, тобто є конкретною. Відносна повнота загалом служить мірою планування.

Автори стверджують, що «на основі відносної повноти складно контролювати якість проведення рубки». На наш погляд, контроль якості

проведення рубок догляду суттєво ускладнюється, якщо користуватися методом, запропонованим авторами, оскільки автори пропонують вибірку дерев суто за комерційним принципом, обсяг якої має вкладатися у вказані межі. При цьому не виключено, що для подальшого росту будуть залишені саме дерева, не привабливі з комерційного погляду (криві стовбури, сучкуваті, травмовані і т.д.).

З тексту статті не зрозуміло, якими матеріалами керувалися автори для визначення меж середньої червоної лінії у графічних нормативах комерційних рубок (проріджування і прохідні рубки) для соснових культур Полісся I^a – I бонітетів, адже за чинними «Правилами поліпшення якісного складу лісів» їх можна визначити лише через відносну повноту.

Автори у графічних нормативах комерційних рубок пропонують лише два варіанти діапазону інтенсивності рубок догляду (25-40% та 15-20%). Це не узгоджується з указаними у Правилах рубок формування і оздоровлення лісу діапазонами інтенсивності рубок догляду (до 15% - слабка, 16-25% - середня, 26-35% - сильна, понад 35% - дуже сильна). Як у такому випадку зрозуміти наведені авторами як аргумент дані М.С.Полончука стосовно того, що у високопродуктивних соснових насадженнях Полісся загальна вибірка деревини при рубках догляду може становити 260-350 м³/га, тобто сягати половини запасу експлуатаційного фонду, що є відчутним джерелом додаткового доходу, адже такі вибірки не передбачені у запропонованих нормативах.

Чим запропонована авторами методологія проектування рубок відрізняється від існуючого методу відведення насаджень у рубки догляду? За існуючими нормативами суцільному обліку підлягають дерева, що підлягаютьвилученню, а згідно із запропонованою авторами методикою фарбою або стрічками необхідно вимічати всі дерева, що залишаються для подальшого росту.

Цілком можливо, що ширше використання абсолютної повноти у практиці лісового господарства має сенс. Проте, сума площ перерізу є

величиною, яка залежить від багатьох факторів (породного складу, віку, лісорослинних умов і т.д.), а відносна повнота дає змогу порівнювати різні насадження за ступенем необхідності лісогосподарського втручання. Окрім того, врахування при проведенні рубок догляду лише комерційної складової може призвести до втрати товарності деревостанів ще до досягнення ними віку стиглості. Така ситуація вже спостерігалася у період 1996-2000 рр.

На жаль, більшість висновків статті не підкріплені фактичними матеріалами досліджень і сприймаються апріорі

Подпись рецензента удалена редакцией, но наивно предполагать, что я не узнаю стиль своего давнего товарища, - Ванечки Усцкого, который сейчас уже, конечно, Иван Мирославович, - и заведет отделом защиты леса в УкрНИИЛХА.

М.П.